619: 636.2 (492)

Vier jaren kopziektestatistiek in Nederland

J. KOOPMANS
Rijkslandbouwconsulentschap voor Weide- en Voederbouw, Wageningen

OVERDRUK UIT LANDBOUWVOORLICHTING 23. 4. 90–95. 'S-GRAVENHAGE, APRIL 1966

Vier jaren kopziektestatistiek in Nederland

J. KOOPMANS
Rijkslandbouwconsulentschap voor Weide- en Voederbouw, Wageningen

In dit tijdschrift werd al eerder* een overzicht gegeven van het vóórkomen van kopziekte in Nederland. De gegevens daarover waren ontleend aan de decembertellingen van het CBS van de jaren 1961 en 1962. Inmiddels zijn ook de uitkomsten van de tellingen van 1963 en 1964 bekend, zodat het overzicht nu verder uitgebreid kan worden.

Kopziektegebieden

In het genoemde artikel hebben wij aangetoond dat er typische kopziektegebieden zijn in ons land. Dit wil zeggen dat wanneer in een gebied in een bepaald jaar veel kopziekte optreedt, de kans zeer groot is dat dit ook in een ander jaar het geval is. Die conclusie trokken wij op grond van de tellingen in 1961 en 1962. Nu ook de gegevens van 1963 en 1964 bekend zijn blijkt, dat deze conclusie onverminderd van kracht blijft. Dit betekent dat de gebieden die in 1961 en 1962 sukkelden met een veelvuldig voorkomen van kopziekte, dit in de regel ook nog deden in 1963 en 1964. Slechts af en toe zijn er uitzonderingen omdat enkele gebieden zich gunstig en andere gebieden zich ongunstig ontwikkelden in vergelijking met het normale beeld. Wij komen daar nog op terug.

De kopziekte nam af

In tabel 1 is een aantal cijfers bijeengebracht die betrekking hebben op het gehele land. Daar blijkt uit dat er een belangrijke verbetering geboekt is. Van 1961 op 1962 en van 1963 op 1964 nam het aantal kopziektegevallen zeer sterk af. Het gevolg is dat 1964 zeer gunstig afsteekt bij 1961. In 1961 leden ca. 45000 koeien (= 2,7%) aan kopziekte en in 1964 slechts 19000 (= 1,1%). Typisch is dat er van 1962 op 1963 geen verbetering te bespeuren valt. Hier blijkt uit dat de omstandigheden – met name het weer, waarbij we in het midden laten of het hier om directe of indirecte invloeden gaat – een grote rol spelen. Het is daarom niet juist, om het afnemen van het aantal kopziektegevallen zonder meer toe te schrijven aan de betere toepassing van preventieve maatregelen. Wij mogen aannemen dat die een gunstige invloed gehad hebben, maar het is niet bekend hoe groot die invloed is. Wij zullen dus voortdurend op onze hoede moeten zijn, want een ongunstig voorjaar kan àl te gemakkelijk leiden tot een hernieuwde uitbreiding van de kopziekte.
In alle vier jaren trad ongeveer 80% van de kopziektegevallen in het voorjaar op. Ook het percentage dieren dat aan de ziekte stierf varieerde weinig. Gemiddeld overleefde 17% van de patiënten – dus 1 op de 6 – de ziekte niet. Hier kwam de dierenarts te laat om nog de reddende hand te kunnen bieden.

---

* *Landbouwvoorlichting 21* (1964) 10/11 (okt./nov.) 515-520

TABEL 1. Enkele gegevens omtrent het vóórkomen van kopziekte in Nederland

	1961	1962	1963	1964
Aantal bedrijven met kopziekte	28034	22187	20459	13458
Aantal kopziektegevallen	45325	32303	30049	18794
Aantal kopziektegevallen in % van het aantal stuks melkvee	2,7	1,8	1,8	1,1
Voorjaarskopziekte in %	78,4	80,3	78,7	82,9
Aantal kopziektegevallen met dodelijke afloop	7845	5408	5217	2996
Kopziektegevallen met dodelijke afloop in %	17,3	16,7	17,4	15,9

Het verloop per provincie

In tabel 2 is aangegeven hoe het verloop per provincie was. Overal is het percentage kopziektegevallen sterk afgenomen. In het algemeen zijn de verhoudingen tussen de provincies dezelfde gebleven, met uitzondering van de Noordoostpolder en de provincie Limburg, waar een belangrijke verbetering optrad. In 1961 trad de kopziekte hier het veelvuldigst op, maar in 1964 is dit niet meer zo. Dan hebben Zeeland en Noord-Brabant de „leiding" overgenomen. Ook in Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland was de ontwikkeling verhoudingsgewijs gunstig.
Merkwaardig is de variatie in het percentage sterfgevallen per provincie. Zuid-Holland en Utrecht komen hier het laagst uit de bus met 12%. Aan de andere kant staan Groningen, Drenthe en Zeeland met 22 à 23%. Hiervoor durf ik geen verklaring te geven. Men zou hier kunnen denken, dat in het eerste geval de boeren langer ervaring hebben met kopziekte en weten hoe snel deze ziekte dodelijk kan toeslaan, zodat ze eerder de dierenarts waarschuwen wanneer zich verdachte verschijnselen voordoen. In bepaalde streken van Zuid-Holland en Utrecht komt de kopziekte vanouds veel voor.

TABEL 2. Enkele gegevens omtrent het vóórkomen van kopziekte per provincie

	Aantal kopziektegevallen in % van het aantal stuks melkvee					Kopziektegevallen met dodelijke afloop in %					Voorjaarskopziekte in %
Provincie	'61	'62	'63	'64	gem.	'61	'62	'63	'64	gem.	gem. 1961 t/m 1964
Groningen	2,2	1,7	2,0	1,1	1,7	23	20	22	22	22	75
Friesland	1,3	1,1	1,1	0,6	1,1	17	18	15	17	17	82
Drenthe	3,0	2,1	2,4	1,4	2,2	23	20	23	21	22	77
Overijssel	2,9	2,0	2,2	1,3	2,1	18	16	16	16	17	81
Noordoostpolder	4,2	2,6	2,4	1,4	2,6	20	14	20	14	18	85
Gelderland	2,3	1,5	1,4	0,8	1,5	18	16	17	15	17	81
N.-Holland	2,4	1,5	1,6	1,3	1,7	17	15	18	15	16	76
Z.-Holland	3,5	1,8	1,8	1,2	2,1	13	10	13	11	12	79
Utrecht	3,8	1,8	1,8	1,2	2,2	13	12	13	10	12	85
Zeeland	3,4	2,3	2,8	2,0	2,6	23	23	25	20	23	88
N.-Brabant	3,0	2,7	2,4	1,5	2,4	19	20	19	17	19	75
Limburg	4,7	3,0	2,3	1,4	2,8	16	17	16	18	17	86
Nederland	2,7	1,8	1,8	1,1	1,9	17	17	17	16	17	80

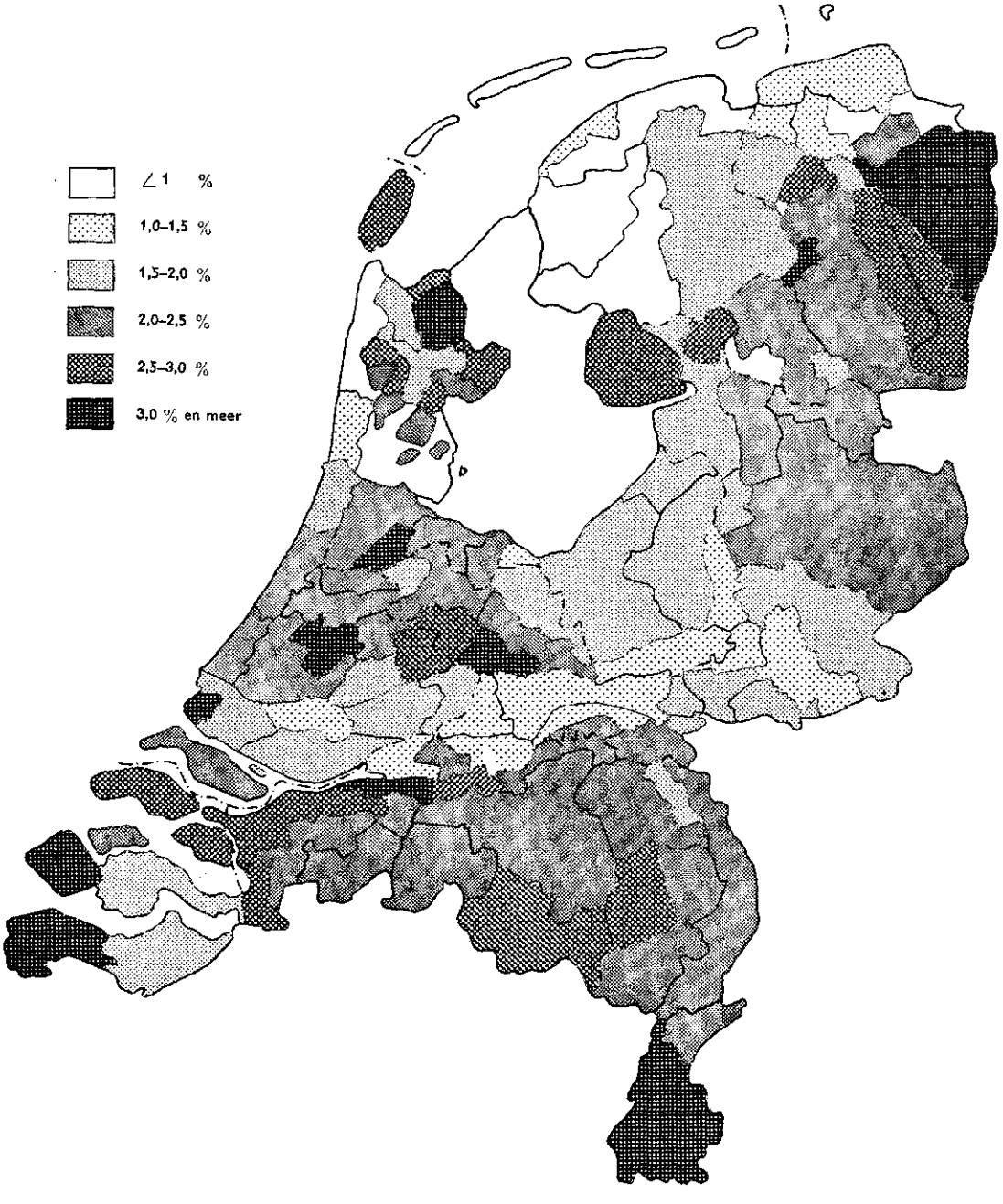

Fig. 1. Het aantal kopziektegevallen in % van het aantal stuks melkvee, gemiddeld over 1961 t/m 1964. (Landsgemiddelde = 1,9%)

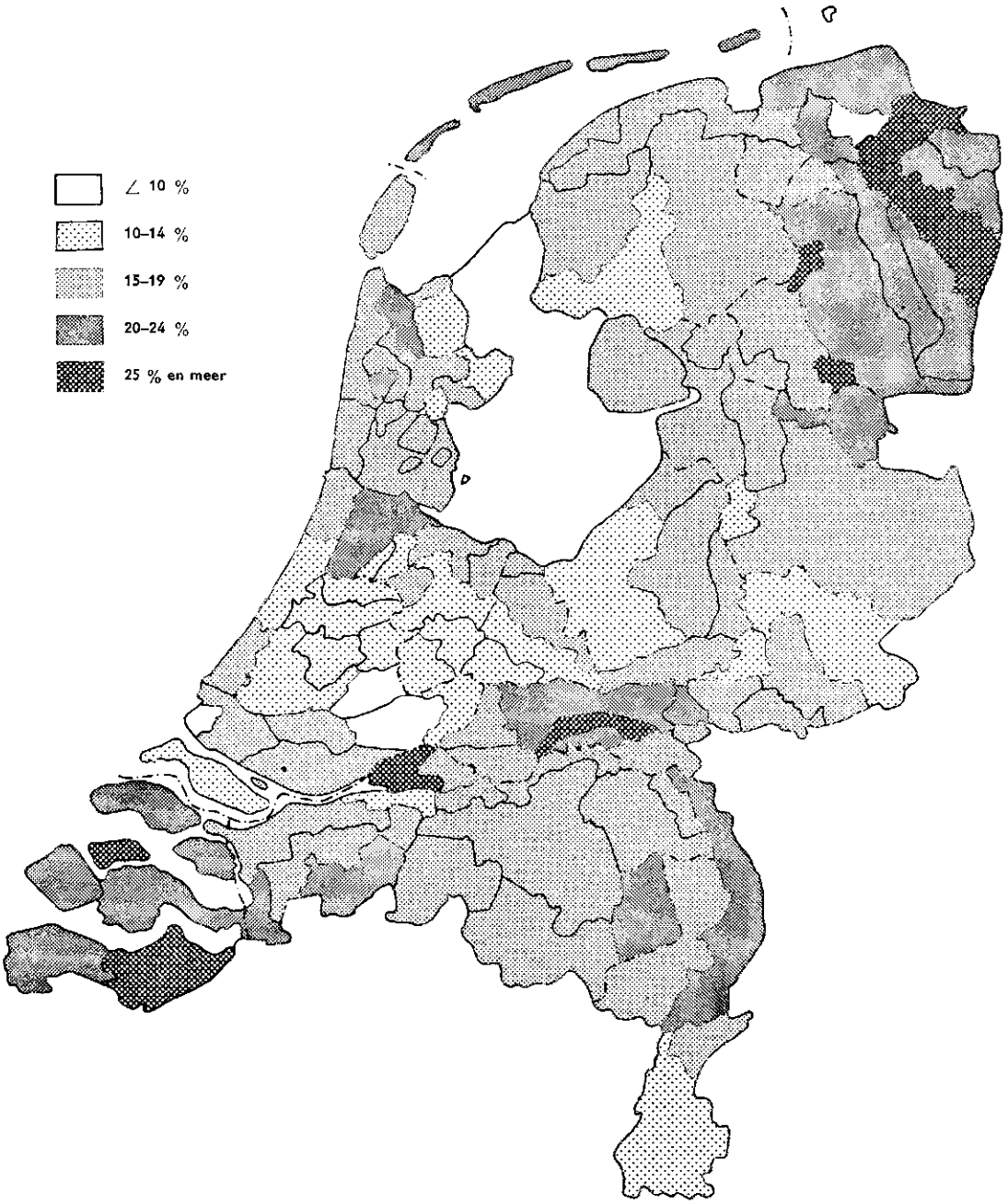

Fig. 2. Het percentage kopziektegevallen met dodelijke afloop, gemiddeld over 1961 t/m 1964. (Landsgemiddelde = 17,0%)

Het verloop per gebied

Er is van afgezien om per landbouwgebied de ontwikkeling gedurende de vier jaren uitvoerig te vermelden. Wie er belang in stelt kan de gegevens opvragen.
Wij willen volstaan met aan te geven in welke gebieden de afname verhoudingsgewijs gunstig was, dan wel minder gunstig. Onder „gunstig" wordt verstaan dat de afname in de vier jaren 67% of meer was, en onder „minder gunstig" dat de afname 50% of minder was. Alleen die gebieden worden genoemd waarin 5000 of meer koeien voorkomen.
Gunstig: Westerwolde, Westelijk weidegebied van Overijssel, Giethoorn-Steenwijkerwold, Noordoostpolder, Oostelijke IJsselstreek, Westelijke Veluwe, Zuidelijke Achterhoek, Oude IJsselgebied, Rijk van Nijmegen, de Ronde Venen (Utrecht), Utr. Veenweidegebied, Lopikerwaard, Utr. Zandgebied, Utr. Heuvelrug, Waterland, 't Gein, Rozenburg-Voorne-Putten, Rijnland, Land van Gouda en Woerden, Delf- en Schieland, Krimpenerwaard, Alblasserwaard, Zuid-Limburg, Noordelijke Maasvallei.
Minder gunstig: Zuidelijk Westerkwartier, Weide- en bouwstreek (Friesl.), Weidegebied Noorderveld (Dr.), Centraal Zandgebied (Dr.), Zand- en veenweidegebied (Overijssel), Westelijke Betuwe, Bommelerwaard, Haarlemmermeer – IJ-polders, Land van Zijpe, Noord-West Friesland (N.-Holl.), Texel en Wieringen, Gooiland, Noord-Kennemerland, Landgebied van Geestmerambacht, Hoekse en Dordtse Waard, Schouwen-Duiveland, Noord-Westhoek (N.-Br.), Westelijke Langstraat, Oostelijke Langstraat, Noord-Westelijke zandgronden (N.Br.), Land van Breda, Westelijke Kempen, Zuidelijk Peelgebied.

Gebieden met veel en weinig kopziekte

In figuur 1 is per landbouwgebied weergegeven welk percentage van het melkvee leed aan kopziekte. Er is niet van ieder jaar een apart kaartje gemaakt, omdat die alle vrijwel eenzelfde beeld zouden geven. Er is daarom volstaan met één kaartje, dat een gemiddeld beeld geeft van de jaren 1961 t/m 1964.
Wij zien dat er streek voor streek grote verschillen voorkomen. In de ene streek komt veel meer kopziekte voor dan in de andere streek. Verschillende factoren kunnen hieraan ten grondslag liggen. Ze zijn beschreven in het reeds genoemde nummer van okt./nov. 1964. Het is van belang om ter plaatse na te gaan, welke omstandigheden verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor een minder rooskleurig beeld. Vervolgens kunnen dan doeltreffende maatregelen worden aanbevolen in het advies aan de boer.

Het percentage dodelijke gevallen per gebied

Zoals gezegd overleeft gemiddeld 17% van de patiënten de ziekte niet, met een belangrijke variatie van gebied tot gebied. Figuur 2 geeft er een overzicht van. Deze variatie is moeilijk te verklaren. Zo is er b.v. geen verband tussen het percentage kopziektegevallen en het percentage gevallen met dodelijke afloop. Het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat de boeren in de echte kopziektegebieden met de symptomen en de verraderlijkheid van de ziekte vertrouwd geraakt zijn, en omgekeerd.

In de volgende gebieden komen naar verhouding tot het hoge percentage kopziektegevallen weinig sterfgevallen voor: Lopikerwaard, Gebied van IJssel en Oude Rijn, Kromme-Rijngebied, Westelijke Langstraat, Amstelland, Voornse Duinstreek, Droogmakerijen Zuid-Holland, Zuid-Limburg, Wieringermeer.
In een aantal andere gebieden komt maar weinig kopziekte voor, terwijl het percentage sterfgevallen hoog is: Oost Fivelgo (Gr.), Waddeneilanden, Centrale Weidestreek Groningen, Maas en Waal-Noord, Land van Hoogeveen, Biesbosch.

Voor- en najaarskopziekte

Het percentage voorjaarskopziekte bewoog zich alle vier jaren gemiddeld rond de 80%, zoals reeds werd opgemerkt naar aanleiding van de gegevens in tabel 1.
Ook per gebied is de variatie niet groot. In alle vier jaren overweegt de voorjaarskopziekte sterk in alle gebieden.
In tabel 2 is de variatie per provincie vermeld, gemiddeld over de vier jaren, om hiervan een kleine indruk te geven. Wanneer we dezelfde cijfers per landbouwgebied bekijken, dan zien wij uiteraard een iets grotere variatie. Wij willen hier niet àl deze cijfers noemen. Opvallend is, dat wanneer we de gebieden nemen met méér dan 85% voorjaarskopziekte, we meestal met kleigebieden te doen hebben. Nemen we aan de andere kant de gebieden met meer dan 25% najaarskopziekte, dan hebben we meestal met zandgebieden te doen. Het is wat griezelig om hier zo maar een verklaring voor te geven, doch waarschijnlijk moeten wij vooral denken aan het tijdstip van inscharen in het voorjaar, de tijd van opstallen in de herfst, de hoeveelheid beschikbaar weidegras, en de magnesiumvoorraad in de zandgrond. In ieder geval duiden de cijfers erop, dat wij najaarskopziekte meer op zandgrond kunnen verwachten dan op andere grondsoorten.
Er wordt wel eens gezegd dat najaarskopziekte gevaarlijker en hardnekkiger is dan voorjaarskopziekte. Inderdaad blijkt, dat het percentage sterfgevallen gemiddeld iets hoger ligt bij de genoemde gebieden waarin de najaarskopziekte sterker is, dan in de gebieden waar de najaarskopziekte minder sterk heerst.

Conclusie

In de afgelopen jaren is de kopziekte sterk afgenomen. Dit is niet alleen een gevolg van de betere preventieve maatregelen, zodat waakzaamheid geboden blijft.
In het ene gebied komt veel meer kopziekte voor dan in het andere gebied. Het zal daarom nodig zijn, ter plaatse na te gaan waar de knelpunten liggen, om daarna een goed voorlichtingsprogramma samen te stellen.
Overigens zal het bij voortduring nodig zijn alle Nederlandse melkveehouders vertrouwd te maken met de oorzaak en de bestrijding van de kopziekte, die niet alleen veel directe schade brengt, maar ook veel zorg, aandacht en tijd van de boer vergt.

Wageningen, maart 1966